

PROFESSIONAL TA'LIMGA DUAL O'QITISH TIZIMINI TATBIQ ETISH ISTIQBOLLARI

Turan International University
Gumanitar Fanlar va pedagogika fakulteti
Maktabgacha ta'lim SMT-22-CU guruh 4-kurs talabasi
Tuxtaboyeva Dilfuza Tolibjonovna

Annotatsiya

Mazkur maqolada professional ta'lim tizimida dual o'qitish modelini joriy etishning ahamiyati, maqsadi va istiqbollari tahlil qilinadi. Dual ta'lim tizimining mehnat bozori talablariga mos malakali kadrlar tayyorlashdagi o'rni, ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishdagi imkoniyatlari yoritib berilgan. Shuningdek, dual o'qitish tizimini tatbiq etishda yuzaga keladigan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: professional ta'lim, dual ta'lim, mehnat bozori, amaliy ta'lim, malakali kadrlar, ishlab chiqarish bilan integratsiya.

Annotation

This article analyzes the importance, goals, and prospects of implementing the dual education system in vocational education. It highlights the role of dual education in training qualified specialists in accordance with labor market demands and strengthening cooperation between educational institutions and industrial enterprises. Additionally, the article discusses challenges in implementing the dual education system and possible solutions.

Keywords: vocational education, dual education, labor market, practical training, qualified personnel, industry integration.

Bugungi kunda global mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Professional ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda dual o'qitish tizimi muhim mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Dual ta'lim nazariy bilimlarni ta'lim muassasalarida, amaliy ko'nikmalarni esa bevosita ishlab chiqarish jarayonida egallashga asoslanadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 29-martdagi 163-sonli qarorida ko'rsatilgan professional ta'lim tizimidagi dual ta'lim shakli bunga misol bo'ladi. Ta'lim tizimiga yangi yo'nalish sifatida kirib kelgan Dual Ta'lim tizimi yoshlarning kasblar va mutaxassisliklarni egallashga bo'lgan qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash uchun keng imkoniyatlar yaratish maqsadida professional ta'lim tizimida ushbu ta'lim shakli tashkil etildi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarini har tomonlama rivojlantirish va buning natijasida jamiyatga katta ta'sir ko'rsatishi takidlab o'tilgan.

Bu samarali va amaliy ta'limni muvaffaqiyatli nemis dual ta'lim tizimi "Duale Ausbildung" deb nomlangan tizimida topish mumkin. Uning mohiyatida nazariya va amaliyotni bir vaqtda birlashtirganligi yotadi.

Dual ta'lim tizimi Germaniyada 1870 yildan beri mavjud bo'lib, xodimlar va ish beruvchilar uchun muvaffaqiyatli ish samaradorligini ko'rsatib kelmoqda. Uning mohiyati shundan iboratki, shogird nazariy ta'limda va amaliyotda bir vaqtning o'zida ma'lum bir kasb bo'yicha tayyorlanadi. Kasb-hunar maktabida haftaning 1-2 kunida nazariy ta'lim olinadi.

Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-son qaroriga muvofiq Dual ta'lim tashkil etiladigan professional ta'lim muassasalari tizimida professional ta'lim muassasalari bo'lgan vazirliklar va idoralar bilan kelishilgan holda

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi (keyingi o‘rinlarda — vazirlik) tomonidan belgilanadi. O‘quvchilar o‘qishga O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan tasdiqlangan qabul parametrlari doirasida vazirlik tomonidan ishlab chiqilgan alohida elektron platforma yoki O‘zbekiston Respublikasi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali dual ta’lim shakli bo‘yicha qabul qilinadi. Kunduzgi, kechki va sirtqi ta’lim shaklida ta’lim olayotgan o‘quvchilarning dual ta’limga o‘qishini ko‘chirish taqiqlanadi. Professional ta’lim muassasasi va tashkilot o‘rtasida tuzilgan shartnoma bekor qilinganda o‘quvchi(lar) o‘qishi mos ta’lim darajasidagi kunduzgi, kechki va sirtqi ta’lim shakliga o‘tkaziladi.

Dual ta’lim dasturi vazirlik tomonidan tasdiqlangan o‘quv-metodik hujjatlar asosida professional ta’lim muassasasi tomonidan tashkilot bilan hamkorlikda ishlab chiqilib, o‘qitish davomiyligi, nazariy va amaliy ta’lim muddatlari hamda yakuniy davlat attestatsiyasi tashkilot va professional ta’lim muassasasi tomonidan tasdiqlanadigan o‘quv rejasi va o‘quv jarayoni grafigi asosida belgilanadi.

O‘quv jarayoni grafigida o‘quvchilar bir haftada, qoida tariqasida, kamida ikki kun professional ta’lim muassasasida ta’lim dasturining nazariy, o‘quv va amaliy qismini, qolgan kunlari ishlab chiqarish bilan bog‘liq amaliy qismlarini tashkilotda o‘tkazishlari nazarda tutilgan. O‘qitishning davomiyligi kunduzgi ta’lim shakli bo‘yicha tegishli ta’lim dasturlaridan kam bo‘lishiga (ko‘p bo‘lishi mumkin) yo‘l qo‘yilmaydi.

Tashkilotning tegishli buyrug‘i asosida o‘quvchi(lar)ga dual ta’lim bo‘yicha tashkilotning tajribali xodimlaridan ustoz biriktirilib, ustozga tashkilot tomonidan belgilangan tartibda mehnatga haq to‘lash tartibi joriy etiladi.

Dual ta’lim shaklida kasblarning (mutaxassislik) murakkablik darajasidan kelib chiqqan holda, ta’lim olayotgan har 12 — 15 nafar o‘quvchiga qoidaga ko‘ra tashkilot tomonidan kamida bir nafar ustoz biriktiriladi. Hunarmandchilikka oid

kasblar bo'yicha har 15 nafar o'quvchiga bir nafar ustoz biriktirilishiga ruxsat etilgan.

O'quvchiga dual ta'lim jarayonida tashkilotdagi mehnat faoliyati uchun tashkilot tomonidan qonunchilik hujjatlariga muvofiq ish haqi to'lanadi.

Professional ta'lim muassasasi va tashkilot o'quvchilarning ishtiroki, o'zlashtirishi, ichki tartib-qoidalarga rioya etishi, o'quvchilarni baholash va yakuniy davlat attestatsiyasini o'tkazish qonunchilik hujjatlariga muvofiq amalga oshirilishi tegizli idoralar tomonidan nazorat qilinadi.

Dual ta'lim shaklida tashkilot, Professional ta'lim muassasasi va o'quvchilarning huquqlari, majburiyatlari vafazifalari.

Tashkilot quyidagi huquqlarga ega:

- mashg'ulotlarning nazariy qismi o'qitilishi yuzasidan professional ta'lim muassasasiga murojaat qilish;
- dual ta'lim sifatini oshirish yuzasidan professional ta'lim muassasasiga takliflar berish;
- normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish va ularning loyihalarini ishlab chiqish yuzasidan takliflar berish;
- bir nechta professional ta'lim muassasalari bilan hamkorlik qilish.

Tashkilot quyidagi majburiyatlarni o'z zimmasiga oladi:

- mashg'ulotlarning nazariy, o'quv va amaliy qismini professional ta'lim muassasasida olib borish uchun sharoit yaratish;
- o'quvchilarni mehnat qonunchiligi asosida ishga qabul qilish;
- o'quvchilarni tashkilotda ishlab chiqarish bilan bog'liq amaliy qismi davrida aniq ish joyi va zarur jihozlar bilan ta'minlash;

- o'quvchilarni tashkilot ustavi, ichki tartib-qoidolari, tibbiy (sanitariya), yong'in xavfsizligi qoidolari hamda boshqa talablar bilan tanishtirish;
- o'quvchilarga o'z ustaviga muvofiq amaliy jarayonlarda qatnashishga ruxsat berish;
- o'quvchilar kundaligi yuritilishini ta'minlash;
- professional ta'lim muassasasi bilan birgalikda dual ta'lim amalga oshirganligi bo'yicha hisobotlarni tayyorlash.

Professional ta'lim muassasasi:

- tashkilot bilan birgalikda o'quvchilarni o'qishga qabul qilish boshlanishidan kamida bir oy oldin dual ta'lim bo'yicha tegishli shartnomalarni rasmiylashtiradi;
- tashkilot bilan birgalikda kasb va mutaxassisliklar bo'yicha tegishli vazirliklar va idoralar bilan kelishgan holda tasdiqlangan ta'lim dasturlari asosida dual ta'lim bo'yicha o'quv-metodik hujjatlarni ishlab chiqadi va tasdiqlaydi;
- tashkilot bilan dual ta'lim muddati hamda o'quvchilarning ro'yxatini tasdiqlaydi;
- o'quvchi va tashkilot o'rtasida dual ta'lim bo'yicha tuzilgan shartnomalarni ro'yxatga oladi;
- qonun hujjatlariga muvofiq shartnomasi mavjud o'quvchilarni dual ta'lim bo'yicha guruhlariga qabul qilishni tashkil etadi;
- dual ta'limni tashkil etish, o'quvchilarni tashkilotga yuborish, o'quvchilarning har bir guruhiga ishlab chiqarish ta'limi ustasi yoki o'qituvchini buyruq asosida biriktiradi;
- dual ta'lim dasturini amalga oshirishni ta'minlaydi;
- tashkilot bilan o'quvchilarni baholashni va yakuniy davlat attestatsiyasini belgilangan tartibda tashkil etadi;

- tashkilot bilan kelishgan holda dual ta'lim yuzasidan hisobotlarni tayyorlaydi va tegishli vazirliklar va idoralar hamda Kasbiy ta'limini rivojlantirish va muvofiqlashtirish hududiy boshqarmalariga taqdim etadi;
- dual ta'lim bo'yicha tegishli vazirliklar va idoralarning buyruqlari va ko'rsatmalarini o'z vaqtida bajaradi.

Professional ta'lim muassasasi huquqi:

- dual ta'limning amaliy qismi o'tilishi bo'yicha tashkilotga murojaat qilish;
- dual ta'lim sifatini oshirish yuzasidan tashkilotga takliflar berish;
- dual ta'lim jarayonini tashkil etish uchun tuzilgan shartnomalarga tomonlar bilan kelishgan holda o'zgartirishlar kiritish;
- O'zbekiston Respublikasi hududida o'z nomidan yuridik shaxslar bilan vakolati doirasida dual ta'limni tashkil etish bo'yicha shartnomalar va boshqa hujjatlar tuzish;
- dual ta'lim bo'yicha to'lov-kontrakt asosida o'qitishdan tushadigan hamda qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalardan tushgan mablag'larni professional ta'lim muassasasining moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga va ta'lim-tarbiya jarayonini zamonaviy o'quv-texnik vositalar, mebellar bilan ta'minlashga, o'qituvchilar va ishlab chiqarish ta'limi ustalari, xodimlarni ijtimoiy himoyalashga va ularning faoliyati samaradorligini oshirishni rag'batlantirishga sarflash huquqiga ega.

Professional ta'lim muassasasi o'ziga quyidagi majburiyatlarni oladi:

- o'qituvchilar va ishlab chiqarish ta'limi ustalari faoliyatini nazorat qilish;
- iqtisodiyot tarmoqlari va xizmat ko'rsatish sohasida kadrlarga bo'lgan real ehtiyoj asosida dual ta'limni tashkil etish bo'yicha tashviqot va targ'ibot ishlarini olib borish;
- o'quvchi kundaligini nazorat qilish.

O'quvchilar:

- tashkilotning ustaviga muvofiq ish jarayonlarida belgilangan tartibda qatnashadi;
- o'quv mashg'ulotlariga nazariy, o'quv va amaliy qismi bo'yicha qatnashadi;
- dual ta'lim jarayoni so'ngida yakuniy davlat attestatsiyasini topshiradi.
- Oldingi tahrirga qarang.
- O'quvchilar qonunchilik hujjatlariga muvofiq boshqa vazifalarni ham bajarishi mumkin.

O'quvchilar quyidagi huquqlarga ega:

- tegishli kasb yoki mutaxassislik bo'yicha bilim olish;
- o'quv, texnika jihozlari va vositalaridan, fan kabinetlari axborot-kutubxonasi fondidan, axborot-kutubxona o'quv zali va boshqa o'quv, yordamchi xonalardan, sport majmualari, professional ta'lim muassasasiga qarashli tibbiy va texnik jihozlardan bepul foydalanish;
- tashkilotda amaliyot bazalaridan, tashkilotning moddiy-texnik bazasidan foydalanish;
- tashkilotdagi mehnat va jamoat ishlarida qatnashish;
- dual ta'lim vaqtida tashkilotdan shartnomaga muvofiq ish haqi olish.

O'quvchilar o'z zimmasiga quyidagi majburiyatlarni oladi:

- tashkilot va professional ta'lim muassasasida belgilangan tartib va qoidalarga rioya qilish;
- dual ta'lim jarayonida professional ta'lim muassasasi va tashkilot tomonidan berilgan vazifalarni o'z vaqtida bajarish;
- o'quvchi kundaligini o'z vaqtida yuritib borish va hisobotlarni topshirish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, professional ta'lim tizimida dual o'qitish tizimini joriy etish zamonaviy kadrlar tayyorlashning samarali usuli hisoblanadi. Ushbu tizimni bosqichma-bosqich tatbiq etish orqali ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy aloqani mustahkamlash hamda iqtisodiyot ehtiyojlariga mos mutaxassislar tayyorlash mumkin. Dual tizimning yangiligi quyidagicha:

- o'quv jarayonini tashkil etishdagi o'zgarishlar (sinfdagi darslar soni kamayadi, stajirovkalar hajmi o'quv rejasining 60-70% gacha ko'tariladi);
- ishlab chiqarish amaliyoti individual shartlari yondashuvga asoslanadi va imkon qadar realga yaqin holda ishlab chiqariladi;
- Kompaniya ikki tomonlama moliyalashtirish choralari ko'radi; ▪ Ishlab chiqarishda murabbiylik instituti rivojlantiriladi.

Dual o'qitish tizimining mazmuni va ahamiyati:

Dual o'qitish tizimi ta'lim va ishlab chiqarishning uzviy bog'liqligini ta'minlaydi. Bu tizimda ta'lim oluvchilar o'qish jarayonidayoq real mehnat muhiti bilan tanishadi, kasbiy malaka va kompetensiyalarni amaliy faoliyat orqali shakllantiradi. Natijada bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi oshadi.

Professional ta'limda dual tizimni joriy etish istiqbollari

Professional ta'limga dual o'qitish tizimini tatbiq etish quyidagi istiqbollarni ochib beradi:

- mehnat bozoriga mos, amaliy tajribaga ega mutaxassislar tayyorlash;
- ish beruvchilar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi ijtimoiy hamkorlikni mustahkamlash;
- yoshlarning kasbga bo'lgan qiziqishini oshirish;
- ta'lim sifatini va samaradorligini yuksaltirish.

Muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari

Dual ta’limni joriy etishda moddiy-texnik baza yetishmasligi, malakali ustozlar tanqisligi va korxonalar bilan hamkorlikdagi muammolar uchrashi mumkin. Ushbu muammolarni hal etish uchun normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, korxonalarni rag‘batlantirish va pedagog kadrlarni qayta tayyorlash muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 4-apreldagi 153-sonli qarori tahririda — Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 05.04.2022-y.
2. <https://lex.uz/docs/-5346217>
3. <https://Kitobxon.uz/>
4. <https://Kun.uz/>